

De diaspora van de identiteit

Auteurs van de benedenwindse eilanden in Nederland

door Eric Mijts en Wim Rutgers

In september 1982 werd er op Aruba een nieuwe openbare bibliotheek geopend, ter gelegenheid waarvan de bekende Curaçaose schrijver Frank Martinus Arion de Nederlandstalige literatuur op de eilanden nagenoeg dood verklaarde omdat jonge auteurs naar zijn mening, ondanks het Nederlandstalige onderwijs, deze taal niet meer voldoende beheersten om daarin op niveau te schrijven. De overgrote meerderheid op de drie Benedenwindse eilanden Aruba, Bonaire en Curaçao leeft en denkt immers in het Papiaments. Maar ook literatuur in die taal verwachtte hij niet zolang deze taal niet systematisch op alle niveaus van het onderwijs werd ingevoerd.

Aanvankelijk leek hij gelijk te krijgen, want kwantitatieve analyse wijst uit dat er sinds de jaren tachtig nauwelijks meer in het Nederlands gepubliceerd werd. Maar achteraf, op wat langere termijn gezien, blijkt Frank Martinus Arion toch dubbel ongelijk gehad te hebben. Nu de laatste decennia steeds meer aandacht aan het Papiaments gegeven wordt op alle onderwijsniveaus en deze taal daardoor ook steeds beter formeel beheerst wordt, heeft dat een blijvende stroom van lokale literaire publicaties opgeleverd. En met het nieuwe millennium blijkt het literaire Nederlands bepaald niet verdwenen omdat een jongere generatie zich weer en naar het lijkt steeds meer van die taal bedient. Zo vinden we weliswaar nog geen grote oeuvrebouwers, maar zien we wel een aantal auteurs die in het Nederlands publiceren.

Nadat op 10 oktober 2010 de staatkundige relaties veranderd zijn, waarbij het land de Nederlandse Antillen is opgeheven en er twee nieuwe landen binnen het Koninkrijk ontstonden, waarnaast drie eilanden integraal deel van Nederland werden, kennen we in het Koninkrijk der Nederlanden niet minder dan vier landen: Nederland (met een Europees deel en de drie Caribische eilanden Bonaire, Saba en Sint-Eustatius); Aruba dat met zijn "status aparte" al sinds 1 januari 1986 een zelfstandig land binnen het Koninkrijk was; en sinds 10-10-10 de nieuwe landen Curaçao en Sint-Maarten. We kunnen dan ook niet

meer spreken van de Nederlandse Antillen, maar benoemen de landen van het Koninkrijk of spreken van de ABC-eilanden.

NEDERLANDS ALS MINDERHEIDSTAAL

Curaçao kent sinds 2007 drie officiële talen: Papiaments, Nederlands en Engels. Volgens de laatste CBS-cijfers van 2011 spreekt 78.1 procent van de bevolking thuis Papiaments, 9,5 procent Nederlands, 6,1 procent Spaans, 3,5 procent Engels en 2,4 procent overige talen. Het Nederlands is een minderheidstaal die door niet meer dan enkele procenten als eerst gesproken thuistaal gebruikt wordt: 8,6 procent in 1992, 9,3 procent in 2001 en 9,5 procent in 2011 bij de laatste officiële telling. Nog geen tien procent, niet meer dan zo'n 15.000 mensen op een totaal van ongeveer 150.563 inwoners van het eiland.

Op het sinds 2003 officieel tweetalige Aruba wees de CBS-censo van 2010 uit dat 68 procent Papiamento spreekt, 14 procent Spaans, 7 procent Engels en 6 procent Nederlands. Dat houdt in dat op Aruba van de 101.484 inwoners, uit 133 landen en met 96 nationaliteiten, slechts ruim 6.000 mensen thuis Nederlands als hoofdtaal gebruiken.

In 2008 woonden er 131.841 "Antillianen" in Nederland, 78.968 eerste generatie en 52.873 tweede generatie. Als we aannemen dat het merendeel van de migranten in Nederland die afkomstig zijn van de ABC-eilanden eveneens Papiamentssprekend is, kunnen we constateren dat deze taal door een kleine 100.000 migranten gesproken wordt, en dat een veel kleiner percentage thuis Nederlands spreekt.

NIEUWE GENERATIE NEDERLANDSTALIGE AUTEURS

Het zou in de lijn der verwachting liggen dat bij de taalverhoudingen op de eilanden het Papiaments ook literair sterk domineert, maar dat blijkt sinds het jaar 2000 wat zelfstandig verschenen literair werk betreft nauwelijks meer het geval te zijn.

Na de bekende, op de eilanden vaak aangeduid als de grote vier van de Nederlandstalige literatuur van Curaçao (Cola Debrot, Boeli van Leeuwen, Tip Marugg en Frank Martinus Arion) werd het stil en leek de Nederlandstalige literatuur van de eilanden inderdaad ten onder te gaan, tot de Arubaanse romanschrijver Denis Henriquez zich afwendde van het aanvankelijk door hem gebezigde Papiaments, teleurgesteld wegens geringe respons, en in de jaren

negentig van zich liet horen met de drie bij De Bezige Bij gepubliceerde romans: *Zuidstraat* (1992), *De!ft blues* (1995) en *De zomer van Alejandro Bulos* (1999). Hij was toen weliswaar nog een eenling, maar blijkt achteraf een voorloper van een nieuwe trend. Zo publiceerden na de eeuwwisseling auteurs als Henri Toré, José M. Eustatia, Diana Lebacks, Care! de Haseth, Erich Zielinski, Hans Vaders, Eric den Brabander, Ronny Lobo, Els Langenfeld en Joseph Hart in het Nederlands op Curaçao, en de van Curaçao afkomstige Walter Palm, Myra Römer en de op Aruba geboren Frida Domacassé, Quito Nicolaas, Giselle Ecury en Joan Lesley ook uitsluitend of bij gelegenheid Nederlandstalig werk in Nederland. Met deze auteurs is er in deze eeuw weer een groep auteurs ontstaan die op de ABC-eilanden en in Nederland werk van kwaliteit afleveren in het Nederlands: een nieuwe generatie Nederlands-Caribische auteurs. Er is dus zeker leven na de grote vier.

Het is overigens opvallend dat dit Nederlandstalige werk van Curaçaose auteurs vooral geproduceerd werd door auteurs die op het eiland bleven, terwijl het Nederlandstalige werk van Arubaanse auteurs geschreven werd door in Nederland verblijvende auteurs van Arubaanse herkomst.

Een verklaring voor deze tweedeling kan gevonden worden in het literaire klimaat. Volgens de Arubaanse jeugdboekenschrijfster Liliana Braamskamp (2012) wordt er te veel gevraagd van de in het Papiaments publicerende Arubaanse auteur in Aruba: volgens haar moet de Arubaanse schrijver alles zelf kunnen en doen: "fondsen werven, haar eigen boeken illustreren, uitgeven, verkopen, promoten, (en) vertalen".

Die beperkingen gelden niet voor werk in het Nederlands dat door een uitgever in Nederland wordt uitgegeven. Zo hebben een aantal auteurs zich verenigd in de in Amsterdam gevestigde auteurswerkgroep Simia Literario (Literair Zaad). Het werk van de van Aruba afkomstige, maar al sinds haar jeugd jaren in Nederland wonende Giselle Ecury is in dit opzicht illustratief.

MIGRATIE: DE DIASPORA VAN DE IDENTITEIT

In de reeks *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur* schrijft Hugo Brems in *Altijd weer vogels die nesten beginnen*, het deel betreffende de jaren 1945-2005, over "De Nederlandse literatuur in een multiculturele samenleving".

Interessant is daarin de analyse en karakterisering van de literatuur vanuit de ex-koloniën als een literatuur met specifieke kenmerkende trekken van thematiek, setting, perspectief, taal, stijl en structuur.

Dit leidt tot de vraag in hoeverre deze karakteristieken ook de migrantenauteurs uit het Koninkrijk betreffen. Vormen de van Aruba afkomstige in Nederland wonende auteurs een aparte groep, hebben ze een specifieke positie in het Nederlandse literaire veld, gekarakteriseerd door de kenmerkende trekken die Hugo Brems beschrijft?

Gert Oostindie (2010) onderscheidt drie grondhoudingen van *belonging*, *bonding* en *bridging*: hoe zich te vereenzelvigen met de nationale gemeenschap (*belonging*), hoe de samenhang binnen de eigen groep te bewaren, te handhaven of zelfs te versterken (*bonding*) en hoe verschillen te overbruggen (*bridging*).

SIMIA LITERARIO

Een voorbeeld van *bonding* is de literaire schrijfgroep Simia Literario, waarin van Aruba en Curaçao afkomstige auteurs zich in Nederland verenigd hebben om over literair werk te discussiëren, lezingen en workshops te organiseren en bloemlezingen van Arubaanse en Curaçaose literatuur en hun individuele poëziebundels te publiceren. Wat ooit begon als een streven om uitsluitend of voornamelijk in het Papiaments te schrijven, verbreedde zich gaandeweg naar een principiële meertaligheid, waar ook plaats was voor Engels en Nederlands, omdat die ook tot de moedertalen van de deelnemers behoorden.

Simia Literario werd in 2001 door Quito Nicolaas en Libérta Rosario opgericht. Op 21 januari 2003 werd gekozen voor een stichtingsvorm. De schrijfgroep organiseerde in ruim tien jaar tijd workshops over de basistechnieken van het schrijven en het redigeren van teksten. Workshops volgden over orthografie en poëzie. Ook worden andere activiteiten georganiseerd zoals een Café Literario (met ruimte voor het declameren van gedichten en het vertellen van verhalen), de Literaire Maaltijd, het Literaire Concours met een literatuurprijs voor proza en één voor poëzie, en een literair radioprogramma.

De groep publiceerde diverse bloemlezingen, zoals *Caribbean Waves of Words*, *Met de wil elkander bij te staan* en *Bentana Habri* (Open vensters), een bloemlezing van gedichten en verhalen in het Papiaments, een cd met voorgedragen gedichten *Kosecha/Cosecha*, *Symbiose tussen pen en penseel*, *Nostalgia na fin di Aña / Nostalgie aan het eind van het jaar* en *Wie ik ben / Ta ken mi ta*.

De oriëntatie is dubbel omdat ze zich in de loop van ruim tien jaar verbreedt van bonding naar bridging, van de eigen kring naar de gemeenschap toe.

GENERATIE ANDERHALF

De meest recente, drietalige Papiaments-, Nederlands- en Engelstalige bundel *Wie ik ben / Ta ken mi ta* bevat (2011) bevat overwegend plaatsbepalende en positiebepalende gedichten, geschreven naar aanleiding van een door inleider en vertaler Fred de Haas geëntameerd "Project Identiteit". De Papiamentstalige titel zou op het eerste oog nog als een vraag opgevat kunnen worden -- wie ben ik? – maar is duidelijk een bevestiging van de beleving van het zelf: wie ik ben. Fred de Haas leent in zijn inleiding op de bundel de term "generatie anderhalf" voor een positioneel "schemergebied" van de auteurs: "Sommigen zijn te Curaçaos, te Arubaans of te Bonairiaans om Nederlands te zijn, anderen zijn weer te Nederlands om 'Antilliaans' te zijn.

Eugènie Herlaar, in de jaren zestig nieuwslezer bij het NOS-journaal, werd geboren op Curaçao: "Een smeltkroes ben ik / van twee / die vele eeuwen / verbonden zijn. // Een mix van tropen / en ijzige / één voet op een rots / de ander in klei / In aanzien exotisch, / wel Hollands in daden, / met diep van binnen / een rest van mijn roots." Ze claimt in 'Trots' een erfenis die tot Afrika teruggaat: "Mijn bloed klopt in oude cadans / rest van voorbije slaventijd. / Het ritme van West-Afrika, / mijn basis, identiteit."

ZICH LOSZINGEN VAN DE GEBOORTEGROND

Giselle Ecury, geboren uit een Arubaanse vader en een Nederlandse moeder en al sinds haar zesde jaar in Nederland, is een van de deelnemers van Simia Literario, hoewel niet van het eerste uur. In het gedicht 'maal twee' schreef ze over haar identiteit: "moedertaal, vaderland, / ik wil het anders horen / ik wil mijn vaders woorden / in mijn moeders land / met de vrije hand / de palmen

laten wuiven / terwijl troepialen fluiten / in de ochtenddauw. (...) ik taal naar de passaat / ik wil strand en land bezitten / schaatsen in de hitte / scheren over ijs / -bevoren, blauwe vlakke / waarnaast / einderloos de kunuku / in mist - // ik ben nog steeds niet wijs."

Ze publiceerde inmiddels drie romans in het Nederlands. In *Erfdeel* (2006) is de hoofdfiguur op zoek naar haar vader die plotseling verdween toen ze zes jaar was en van wie ze sindsdien, ondanks alle pogingen, taal noch teken meer vernomen heeft. Deze verdwijning wordt toegeschreven aan het door cultuurverschillen gestrande huwelijk van de ouders: de vader is Arubaan, de moeder is Nederlandse: "Spoedig zou het kind zien dat haar ouders uit twee werelden kwamen waartussen zij geen brug kon slaan. (...) Het kind tussen de wal en het schip!"

De winterse kou in Nederland contrasteert met de tropische warmte van het eiland. "Ik kom hier vandaan, maar ben niet van hier. Ik ben zo Hollands als een paar klompen en ik houd van de polders en seizoenen, zelfs van de sombere oktoberstormen. Het weerzien met dit eiland is slechts heimwee naar heel vroeger toen ik nog een vader had."

Zo wordt de zoektocht naar de vader thematisch verbonden met een positiebepaling in de tijd tussen herkomst, heden en toekomst en in de ruimte tussen vaderland en moederland.

De tweede roman *Glas in lood* (2009) vertelt in drie delen de wederwaardigheden van de nog jonge weduwe Clarissa, dochter van een Nederlandse vader en een Arubaanse moeder, die maar kort getrouwd was met een wat oudere man die verongelukte tijdens zijn werk als restaurateur van glas-in-loodramen in Franse kerken. Ze is dan hoogzwanger. Met haar kind Inca trekt ze naar een klein Nederlands tuindersdorp omdat ze zelf ook in een dergelijk dorp is opgegroeid. Maar daar integreert ze maar moeizaam en leeft ze in relatieve eenzaamheid met haar dochter, met slechts contact met een veel oudere buurman.

Minder nadrukkelijk dan in het debuut is er sprake van een intercultureel verschil in ruimte en tijd door het leven in Europa en een jeugd op Aruba. Een migrant heeft altijd opties: "Waar we later naartoe verhuizen, weten we werkelijk nog niet. (...) Er is zelfs iets in me wat zegt dat het Caribisch gebied ons roept, de geboortestreek van mijn moeder, waar ik als kind kort gewoond

heb. Als twintiger ben ik er nog wel eens naartoe geweest. Ik ontdekte er veel, maar niet datgene, wat door mij gevonden wilde worden. (...) Zou de tijd er nu rijp voor zijn? Ik bedenk me dat mijn eilandleven zo lang geleden is. Hoort het nog wel bij me?"

De derde roman, *De rode appel* (2013), is inhoudelijk opgebouwd als een tweeluik met de dubbelgeschiedenis van de twee hoofdpersonen Elisabeth en Nicki, die beiden het product zijn van een interculturele relatie, waarmee ze in het reïne moeten zien te komen. Verleden en heden blijken onlosmakelijk met elkaar verbonden door een dubbele terugblik: die van Elisabeth op haar au-pairtijd als jong meisje in Zuid-Frankrijk, waarnaartoe ze na dertig jaar terugreist om opheldering te krijgen over wat er toentertijd precies gebeurd is, en vervolgens van haar vriend Nicki, die haar zijn levensverhaal over zijn Curaçaose jeugd toevertrouwt, waarna ze dat opschrijft.

Elisabeth wil exact weten wat er gebeurd is met haar mislukte au-pairschap. Op zijn beurt ontdekt Nicki langzamerhand dat de Nederlandse vader die hem opvoedt niet zijn biologische vader is: hij is geboren uit een buitenechtelijke relatie van zijn Curaçaose moeder. Relatieproblematiek ontstaat in het verhaal mede door interculturaliteit, de cultuurverschillen van Curaçaoënaar en Nederlander. Dat gaat door de generaties heen, want ook Nicki's huwelijk met de Nederlandse Joke strandt: "Je komt, hoe je het wendt of keert, uit een andere cultuur, Nicki."

Hugo Brems maakte naar aanleiding van de migrantenliteratuur zijn lijstje met specifieke kenmerkende trekken van thematiek, setting, perspectief, taal, stijl en structuur.

In het werk van Giselle Ecury lezen we de dominante want steeds terugkerende thema's als gemengde afkomst, interculturele relaties, het raadsel van de oorsprong en de zoektocht naar identiteit. We zien de steeds terugkerende dubbele setting in Nederland en het Caribisch gebied. Het perspectief ligt bij de uit dat gebied afkomstige personages. Ze vertellen hun levensverhaal in een taal die tegen het Papiaments aanleunt door het gebruik van met de eilanden gebonden specifieke woorden. Uit de thematiek vloeit een dubbelstructuur voort, waarbij verleden en heden elkaar raken en verzoend moeten worden.

Zoals Hugo Brems en zijn vogels van diverse pluimage die altijd weer nesten beginnen, zo zoeken en vinden deze auteurs hun nest in Nederland. Toch zullen ze voorlopig hun kracht nog zoeken in eigen kring om via die positie een brug te slaan, ook al worden ze nog (te) weinig opgemerkt of hooguit weggezet in het minderhedencircuit.

LITERATUUR

- BERNADETTE BÉRÈNOS, "Nederlandstalige literatuur na 2000", In: Eric Mijts: Conferentie Neerlandistiek in het Caribisch gebied 2011; Symposium Nederlands als vreemde taal in het onderwijs 2008, Seminar publicaties, Universiteit van Aruba, Oranjestad, 2012, pp. 31-41.
- LILIANA BRAAMSKAMP-ERASMUS, "De Arubaanse auteur", In: Eric Mijts: Conferentie Neerlandistiek in het Caribisch gebied 2011; Symposium Nederlands als vreemde taal in het onderwijs 2008, Seminar publicaties, Universiteit van Aruba, Oranjestad, 2012, pp. 67-69.
- HUGO BREMS, *Altijd weer vogels die nesten beginnen*, Bert Bakker, Amsterdam, 2006.
- GISELLE ECURY, "Simia Literario laat woorden tot bloei komen", *Antilliaans Dagblad*, 2011.
- GISELLE ECURY, *Erfdeel*, Uitgeverij Conserve, Schoorl, 2006.
- GISELLE ECURY: *Glas in lood*, In de Knipscheer, Haarlem, 2009.
- GISELLE ECURY, *De rode appel*, In de Knipscheer, Haarlem, 2013.
- FRED DE HAAS, *Simia Literario. Wie ik ben / Ta km mi ta. Gedichten en verhalen*, In de Knipscheer, Haarlem, 2011.
- QUITO NICOLAAS, "Verhalen die ons verleden navertellen", in *Caraïbisch Uitzicht*, 31 augustus 2011.
- GERT OOSTINDIE, *Postkoloniaal Nederland. Vijfenzestig jaar vergeten, herdenken, verdringen*, Bert Bakker, Amsterdam, 2010.
- WIM RUTGERS, "Status aparte – 25 jaar – Arubaanse literatuur", In: Eric Mijts: Conferentie Neerlandistiek in het Caribisch gebied 2011; Symposium

Nederlands als vreemde taal in het onderwijs 2008, Seminar publicaties, Universiteit van Aruba, Oranjestad, 2012, pp. 22-30.

Eric Mijts is in 1971 geboren in Uden. Studeerde Nederlands en Engels aan de Universiteit van Antwerpen. Is docent en wetenschappelijk medewerker aan de faculteit der rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Aruba en onder andere belast met het onderwijs Nederlands. Zijn onderzoek is gericht op de status en bijzonderheden van het Nederlands in het Caraïbisch gebied. Is oprichter en bestuurder van de Caribische Associatie voor Neerlandistiek. Adres: eric_mijts@hotmail.com.

Wim Rutgers is in 1941 geboren in Dinxperlo. Is als buitengewoon hoogleraar literatuurwetenschap en literatuurgeschiedenis verbonden aan de University of Curaçao. Is medeauteur van de literatuurmethode voor havo, vwo en hoger onderwijs: *Kadans, literaire ontwikkeling en literaire begrippen* (2002) en *Kadans, literatuurgeschiedenis* (2006). Publiceerde talrijke artikelen en diverse boeken over de Caraïbische literatuur. Adres: wim_rutgers@hotmail.com